

Με τη συγχρηματοδότηση:

ΔΡΑΣΗ 2 - ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΗ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΜΙΚΡΗΣ ΕΜΒΕΛΕΙΑΣ

Έκθεση Αποτελεσμάτων Έρευνας

«Διαθεματικές Προσεγγίσεις και Πρακτικές Συνηγορίας και Ακτιβισμού για την Υπεράσπιση των Έμφυλων Δικαιωμάτων»

Ερευνήτριες - συγγραφείς: Α. Βουγιούκα - Μ. Λιάπη - Κ. Σεργίδου -

Οκτώβριος 2024

Κέντρο Διοτίμα

1

*** Το έργο «FEMI-NET: Ενδυνάμωση, δικτύωση και συνηγορία για την υπεράσπιση των έμφυλων δικαιωμάτων» υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος BUILD, με φορέα υλοποίησης το Κέντρο Διοτίμα. Το πρόγραμμα “Building a robust and democratic civic space” (BUILD) έχει ως στόχο την προστασία, την προώθηση και την ευρεία αναγνώριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αξιών της Ε.Ε., μέσω της στήριξης οργανώσεων της Κοινωνίας των Πολιτών (ΟΚοιΠ) στην Ελλάδα και την Κύπρο και της ενίσχυσης των ικανοτήτων και της βιωσιμότητάς τους. Το BUILD συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω του προγράμματος Citizens, Equality, Rights and Values (CERV), το Ίδρυμα Μποδοσάκη και το Κέντρο Στήριξης ΜΚΟ Κύπρου με συνολικό ποσό επιχορήγησης €2,9 εκ. Συντονιστής του BUILD είναι το Ίδρυμα Μποδοσάκη (Ελλάδα) σε σύμπραξη με το Κέντρο Στήριξης ΜΚΟ (Κύπρος).*

Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ' ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA) ή του Ιδρύματος Μποδοσάκη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο EACEA δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις εκφραζόμενες απόψεις.

Με τη συγχρηματοδότηση:

Ευχαριστίες

Εκ μέρους του Κέντρου Διοτίμα ευχαριστούμε θερμά όλα τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα - διαδικτυακά ή διά ζώσης - για όσα μας κατέθεσαν αναφορικά με τον τρόπο που δουλεύουν οι οργανώσεις και συλλογικότητές τους. Κυρίως ευχαριστούμε θερμά για την ευκαιρία που μας έδωσαν να συζητήσουμε και να ανταλλάξουμε προβληματισμούς, τεχνογνωσία και εμπειρίες από το πεδίο και να αναμετρηθούμε με σημαντικές και επίκαιρες προκλήσεις για τις νέες εννοιολογήσεις και πρακτικές της κοινωνικής συνηγορίας στην παρούσα συγκυρία. Θεωρούμε ότι η διαρκής αλληλεπίδραση με τις ρηξικέλευθες διαθεματικές φεμινιστικές πρακτικές, θεωρίες και μεθοδολογίες και η διαρκής ανατροφοδότηση από την κοινωνική δράση και συνηγορία για τα έμφυλα και ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα, μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στη δημιουργία ενός ανοιχτού, δυναμικού και αλληλέγγυου πλαισίου συνεργασίας, συνέργειας και δικτύωσης των υπερασπιστριών/υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών/πολιτισσών.

Με τη συγχρηματοδότηση:

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
Η διακρατική ποιοτική έρευνα μικρής εμβέλειας	5
Αποτελέσματα της έρευνας	7
<i>I. Αποτελέσματα διαδικτυακής έρευνας</i>	7
<i>II. Αποτελέσματα ομάδας εστιασμένης συζήτησης</i>	10
<i>III. Αποτελέσματα ατομικών συνεντεύξεων</i>	14
Συμπεράσματα και κριτικές παρατηρήσεις	22

Εισαγωγή

Στόχος του έργου «**FEMI-NET: Ενδυνάμωση, δικτύωση και συνηγορία για την υπεράσπιση των έμφυλων δικαιωμάτων**» είναι να συμβάλει αφενός στην ενίσχυση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αφετέρου στην μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση της ελληνικής κοινωνίας για τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό το FEMI-NET επικεντρώνεται στα έμφυλα και ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα, διότι παρά το ότι κατοχυρώνονται στις ιδρυτικές συνθήκες της ΕΕ, στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, και στη [νέα στρατηγική \(2020\) για την ενίσχυση της εφαρμογής του Χάρτη](#), δεν μπορούν να θεωρηθούν δεδομένα λόγω μιας σειράς προκλήσεων σε σημαντικούς τομείς - π.χ. μετανάστευση, ασφάλεια, περιορισμοί δικαιωμάτων και ελευθεριών με αφορμή την πανδημία, αύξηση των ανισοτήτων, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κ.λπ. Είναι αναγκαίο επομένως να ανανεωθεί η δέσμευση σε επίπεδο κρατών-μελών και κοινωνίας των πολιτών (ΚτΠ) για τη διασφάλιση ενός ασφαλούς δημόσιου χώρου που θα εγγυάται τη δυνατότητα άσκησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων χωρίς διακρίσεις και ανισότητες με βάση το φύλο, τη φυλή, την ταυτότητα φύλου, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την αναπηρία, την ηλικία, κ.λπ. Στην περίπτωση της Ελλάδας αυτό είναι ακόμα πιο επιτακτικό με δεδομένο ότι διεθνείς/ ευρωπαϊκοί οργανισμοί έχουν αναδείξει παραβιάσεις δικαιωμάτων, εχθρικό περιβάλλον για τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών (ΚτΠ), αύξηση του ρατσιστικού μίσους, του σεξισμού, της ομο/τρανσφοβίας, των περιστατικών έμφυλης βίας, κ.λπ. (π.χ. [Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders, Mary Lawlor](#), [Report of the Special Rapporteur regarding the situation of women human rights defenders \(2019\)](#), μελέτη της [LIBE Committee](#) κ.λπ.). Γι' αυτό και έχει ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο η ενίσχυση αυτών καθεαυτών των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αλλά και η παράλληλη ανάδειξη των έμφυλων και διαθεματικών τους διαστάσεων σε συνδυασμό με την υποστήριξη και ενδυνάμωση των ευάλωτων ομάδων και των οργανώσεων που τις υποστηρίζουν.

Στο πλαίσιο αυτό οι ανάγκες που επιχειρεί να αντιμετωπίσει το έργο **FEMI-NET** είναι καταρχάς η ανάγκη ενδυνάμωσης και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών (ιδιαίτερώς όσων υποστηρίζουν γυναίκες/ θηλυκότητες και ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα - που είναι ευάλωτα ή ανήκουν σε ομάδες που κινδυνεύουν να βιώσουν διαφορετικές μορφές ανισοτήτων, διακρίσεων, βίας, κ.λπ.), και των υπερασπιστών/-τριών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προκειμένου να είναι σε θέση να διαδραματίσουν πιο ουσιαστικά και πιο αποτελεσματικά τον ρόλο τους σε επίπεδο συνηγορίας, αλλαγής των πολιτικών, λογοδοσίας των αρμόδιων φορέων της πολιτείας και εποπτείας της εφαρμογής του υφιστάμενου πλαισίου (δικαιικού και νομοθετικού), διασφάλισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αξιών σε επίπεδο χώρας, σε έναν δημόσιο χώρο που θα είναι ασφαλής. Σε ό,τι αφορά τις οργανώσεις της ΚτΠ, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στις οργανώσεις μικρότερης/μεσαίας εμβέλειας που δραστηριοποιούνται σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο για την ισότητα των φύλων και την υπεράσπιση των ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων προκειμένου να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο συστηματικής ανταλλαγής τεχνογνωσίας, υποστήριξης, συνεργασίας και δικτύωσης.

Βασική επιδίωξη του έργου **FEMI-NET** είναι η πιο αποτελεσματική συσπείρωση των οργανώσεων της ΚτΠ που υποστηρίζουν τα έμφυλα και ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα στη

Βάση μιας κοινής ατζέντας θεμάτων που θα έχουν προτεραιοποιηθεί και αποφασιστεί μέσα από ανοιχτές, συμμετοχικές, δημοκρατικές διαδικασίες στο πλαίσιο του έργου, καθώς και η ανταλλαγή καλών πρακτικών μεταξύ των οργανώσεων της ΚτΠ στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, η μεταφορά τεχνογνωσίας μέσω δράσεων έρευνας, δικτύωσης, συνηγορίας και δημοσιότητας. Μέσα από αυτή την ανταλλαγή αναδεικνύεται μια διαθεματική εργαλειοθήκη υπεράσπισης των έμφυλων δικαιωμάτων.

Η διακρατική ποιοτική έρευνα μικρής εμβέλειας

Με δεδομένο ότι μία από τις επιδιώξεις του έργου FEMI-NET είναι η ανταλλαγή καλών πρακτικών και τεχνογνωσίας μεταξύ των οργανώσεων της ΚτΠ στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, διενεργήθηκε διακρατική ποιοτική έρευνα (μικρής εμβέλειας) από τον Ιούλιο έως και τον Οκτώβριο 2024. Την έρευνα υλοποίησε το Κέντρο Διοτίμα σε συνεργασία με ευρωπαϊκές, εθνικές, περιφερειακές/τοπικές οργανώσεις της ΚτΠ που ασχολούνται με την ισότητα των φύλων και τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα.¹

Στόχος της έρευνας ήταν η ανταλλαγή τεχνογνωσίας σε ό,τι αφορά πολλά υποσχόμενες ή/και καλές πρακτικές που έχουν αναδειχθεί στον πλαίσιο πρωτοβουλιών συνηγορίας για ζητήματα που αφορούν έμφυλα ή και διαθεματικά δικαιώματα. Επιδίωξη της έρευνας ήταν η καταγραφή, αξιοποίηση και εξέταση προσεγγίσεων και εργαλείων που συμβάλλουν στην ορατότητα και παράλληλα στην ενίσχυση της ικανότητας των οργανώσεων της ΚτΠ να υπερασπίζονται τα έμφυλα δικαιώματα.

Στο πλαίσιο της έρευνας αξιοποιήθηκαν διαφορετικά ποιοτικά εργαλεία (συνεντεύξεις, ομάδα εστιασμένης συζήτησης, διαδικτυακό ερωτηματολόγιο) προκειμένου να εντοπιστούν παραδείγματα πολιτικών που προωθούν τα θεμελιώδη δικαιώματα, την ισότητα των φύλων, κ.λπ., τα οποία εφαρμόστηκαν αποτελεσματικά και λόγω του θετικού και ενεργητικού ρόλου που διαδραμάτισαν οι οργανώσεις της ΚτΠ αλλά και γιατί κινητοποίησαν ευρύτερες κοινωνικές ομάδες. Παράλληλα, καταγράφηκαν καλές πρακτικές συνηγορίας και εποπτείας εκ μέρους των οργανώσεων της ΚτΠ εκτός συνόρων, οι οποίες θα μπορούσαν να υιοθετηθούν και σε εθνικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο προετοιμασίας της έρευνας η ερευνητική ομάδα εκπόνησε καταρχάς το ερωτηματολόγιο, αρχικά στα αγγλικά (σε μορφή google doc) και στη συνέχεια στα ελληνικά, ενώ σε επόμενη φάση εντοπίστηκαν οι οργανώσεις - σε επίπεδο ΕΕ και με έμφαση στην νότια Ευρώπη - που θα συμμετάσχουν. Η αποστολή της πρόσκλησης και του συνδέσμου για το ερωτηματολόγιο συνολικά εστάλη σε 30 ευρωπαϊκές οργανώσεις (από τον Ιούλιο έως και τον Αύγουστο 2024). Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από πέντε (5) ευρωπαϊκές οργανώσεις του νότου και συγκεκριμένα

¹ Για την επιλογή των οργανώσεων που συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα λήφθηκαν υπόψη μια σειρά από κριτήρια όπως: η συμπερίληψη της έμφυλης οπτικής στο λόγο και στις πρακτικές τους και η συστηματική ενασχόληση με την υπεράσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

από τη Γαλλία (1), την Ιταλία (1), την Ισπανία (2) και την Κύπρο (1). Το δεδομένο αυτό σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τόσο η ομάδα εστιασμένης συζήτησης όσο και οι ατομικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με εκπροσώπους οργανώσεων που δρουν στην Ελλάδα, μας επιτρέπει να αξιοποιήσουμε τα δεδομένα της έρευνας για μια αρχική καταγραφή πρακτικών συνηγορίας που εφαρμόζονται από μη κυβερνητικές οργανώσεις στη νότια Ευρώπη στην οποία εξαρχής επιδιώξαμε να επικεντρωθούμε.²

Στη συνέχεια η ερευνητική ομάδα προετοίμασε και διοργάνωσε την ομάδα εστιασμένης συζήτησης στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι έξι (6) οργανώσεων από την Ελλάδα και την Κύπρο.

Τέλος, προκειμένου να διασφαλιστεί αφενός η μέγιστη δυνατή συμμετοχή στην έρευνα, και αφετέρου η ουσιαστική συμμετοχή οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που υποστηρίζουν τα έμφυλα και ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα, πραγματοποιήθηκαν ατομικές συνεντεύξεις: δύο με εκπροσώπους ελληνικών μη κυβερνητικών οργανώσεων που υποστηρίζουν ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, μία με εκπρόσωπο ευρωπαϊκής οργάνωσης που υποστηρίζει ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα και μία με εκπρόσωπο ευρωπαϊκής οργάνωσης που υποστηρίζει μετανάστρες/ μετανάστες.

Συνολικά στην έρευνα συμμετείχαν οι εξής δώδεκα: οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών από την Ελλάδα και άλλες χώρες της Ευρώπης:

1. CESIE	7. ActionAid Hellas
2. #noustoutes	8. XEN
3. Caminando Fronteras	9. Διεθνής Αμνηστία
4. Euforia	10. Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ)
5. Σύνδεσμος για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Βίας στην Οικογένεια (ΣΠΑΒΟ)	11. Orlando LGBT+ ψυχική υγεία χωρίς στίγμα
6. Mediterranean Institute for Gender Studies (MIGS)	12. Οικογένειες Ουράνιο Τόξο

Επίσης στην έρευνα συμμετείχε μία νομικός - εμπειρογνώμονας σε θέματα έμφυλης βίας με μεγάλη εμπειρία σε διαβουλεύσεις για θέματα νομοθεσίας, καθώς και εκπρόσωπος της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ), η οποία είναι ο εθνικός θεσμός προστασίας και προώθησης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας.³

² Στα αρχικά στάδια της έρευνας κρίθηκε σκόπιμο η έρευνα να επικεντρωθεί στη νότια Ευρώπη προκειμένου η συνεργασία και η ανταλλαγή τεχνογνωσίας ανάμεσα στις οργανώσεις της ΚτΠ να γίνουν στο κοινό κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό έδαφος που δημιουργούν η κρίση και η ανάπτυξη των κοινωνικών κινημάτων στον νότο.

³ Η ΕΕΔΑ συστάθηκε με τον Νόμο 2667/1998, σύμφωνα με τις Αρχές των Παρισίων για το Καθεστώς των Εθνικών Θεσμών του ΟΗΕ (σύσταση της Γενικής Συνέλευσης 48/134, 20 Δεκεμβρίου 1993) και σε αντιστοιχία με την θεσμική πρακτική των Ευρωπαίων εταίρων της Ελλάδας αλλά και 70 επιπλέον κρατών μελών της διεθνούς κοινότητας.

Τα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία σε μεγάλο βαθμό ήταν κοινά και για τρία ερευνητικά εργαλεία, αφορούσαν τις εξής θεματικές ενότητες:

- Πότε και με ποιες προϋποθέσεις μπορεί μια δράση συνηγορίας να θεωρηθεί πολλά υποσχόμενη ή καλή πρακτική και ποια στοιχεία/ δεδομένα θα πρέπει να ληφθούν υπόψη (π.χ. πώς αποφασίζεται η ατζέντα, ποια προσέγγιση / στρατηγική ακολουθείται, μέσα και εργαλεία που αξιοποιούνται, διάρκεια δράσης, κ.λπ.).
- Ποια αξιολογείται ως η πιο επιτυχημένη δράση συνηγορίας της οργάνωσης - με αναφορά στο θέμα, τον στόχο, τις ομάδες-στόχους, τη διάρκεια και το είδος των ενεργειών που συμπεριέλαβε η δράση συνηγορίας.
- Κατά πόσον η οργάνωση συμμετέχει σε ένα ή περισσότερα δίκτυα που δρουν σε τοπικό/ περιφερειακό/εθνικό/ ευρωπαϊκό ή διακρατικό/ διεθνές επίπεδο - με αναφορά στην εμπειρία ή και τα προβλήματα που έχουν προκύψει.
- Διασύνδεση ή σχέση της συνηγορίας με τον κοινωνικό ακτιβισμό - προκειμένου να ανοίξει μια πιο συνολική συζήτηση για την συνεργασία/συνέργεια/όσμωση μεταξύ των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών - στο πλαίσιο της συνηγορίας που ασκούν - και των διαφορετικών μορφών κινηματικών/ακτιβιστικών δράσεων και πρωτοβουλιών που μπορεί να έχουν διαφοροποιημένη απεύθυνση.

Αποτελέσματα της έρευνας

1. Αποτελέσματα διαδικτυακής έρευνας

Οι οργανώσεις που συμμετείχαν στη διαδικτυακή έρευνα υποστηρίζουν γυναίκες, άνδρες, και μη δυαδικά άτομα, ενώ τρεις υποστηρίζουν και ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα (κυρίως λεσβίες και τρανς άτομα). Επίσης, πλην μιας οργάνωσης οι άλλες οργανώσεις υποστηρίζουν και γηγενή άτομα και μετανάστριες/ -στες ή προσφυγικό πληθυσμό. Από το προφίλ αυτό προκύπτει ότι η συνολικότερη προσέγγισή τους είναι κατά το δυνατόν συμπεριληπτική ενώ παράλληλα επιχειρεί να πραγματώσει μια διαθεματική προσέγγιση με την έννοια της απόκρισης σε διασταυρούμενες κοινωνικές ανισότητες.

Επίσης όλες οι οργανώσεις αναγνωρίζουν τη σημασία της συνέργειας και συνεργασίας και συμμετέχουν σε σχετικά δίκτυα. Συγκεκριμένα, 3 συμμετέχουν σε δίκτυα περιφερειακά, 4 σε εθνικά και 4 σε ευρωπαϊκά/ διακρατικά.

Το προφίλ και οι στοχεύσεις των δικτύων στα οποία συμμετέχουν οι οργανώσεις είναι ποικίλα. Για παράδειγμα αφορούν διακρατική/διεθνική δικτύωση για την υποστήριξη ατόμων που διασχίζουν σύνορα (Αφρικανικών κρατών και Ισπανίας), την περιφερειακή δικτύωση για την παροχή πρωτογενούς υποστήριξης σε γυναίκες που είναι επιζώσες ενδοοικογενειακής βίας και στα παιδιά τους, καθώς και σε άτομα που έχουν βιώσει έμφυλη βία, τη συμμετοχή σε διεθνή και ευρωπαϊκά δίκτυα υποστήριξης

ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων (π.χ. στο Transgender Europe/TGEU,⁴ στο International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association/ ILGA-Europe,⁵ στο FDS Familias por la Diversidad Sexual,⁶ στο European Network of Parents of LGBTI+ Persons/ENP,⁷ κ.λπ.), τη συμμετοχή σε ευρωπαϊκά δίκτυα συμπεριληπτικής εκπαίδευσης (π.χ. στο SexSense Network⁸) και κινήματα για την προστασία και τον σεβασμό των σεξουαλικών και αναπαραγωγικών δικαιωμάτων (π.χ. My Voice, My Choice⁹), καθώς και τη συμμετοχή σε εθνικά δίκτυα για την καταμέτρηση των γυναικοκτονιών και τη διοργάνωση κινητοποιήσεων και διαμαρτυριών για την πρόληψη και αντιμετώπιση της έμφυλης βίας ή και σε πλατφόρμες και δίκτυα συνεργασίας που συγκροτούνται στο πλαίσιο προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Όλες οι οργανώσεις που συμμετείχαν στη διαδικτυακή έρευνα οργανώνουν ή συμμετέχουν σε μια ποικιλία δράσεων συνηγορίας, οι οποίες περιλαμβάνουν την επανένωση μητέρων και παιδιών που χωρίστηκαν λόγω βίας στα σύνορα ή αναγκαστικών επιστροφών, την αναγνώριση των νεκρών και την ταφή τους, τη διεξαγωγή δικαστικών διαδικασιών/αγωγών στρατηγικής σημασίας (*strategic litigation*) εναντίον φορέων που ασκούν βία στα σύνορα, τη διοργάνωση δράσεων πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης για θέματα έμφυλης βίας και δράσεων συνηγορίας για την ανάδειξη των θεσμικών/ νομοθετικών κενών κατά την προστασία των επιζώσων, τη συνεργασία με διεθνείς οργανώσεις, καμπάνιες για την ενίσχυση της ορατότητας των νέων τρανς ατόμων από cis/straight συμμάχους, και την προώθηση της συμπεριληπτικής σεξουαλικής εκπαίδευσης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Οι πιο επιτυχημένες δράσεις συνηγορίας των οργανώσεων που συμμετείχαν στην διαδικτυακή έρευνα αφορούν τα εξής: τη διοργάνωση διαδηλώσεων στο πλαίσιο των 16 ημερών ακτιβισμού (από 25/11, την Παγκόσμια Ημέρα για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών έως 10/12, την Ημέρα Ανθρώπινων Δικαιωμάτων), κάθε χρόνο, με πολύ μεγάλη συμμετοχή πολιτών/πολιτισσών, τη διοργάνωση διαδικτυακών προγραμμάτων επιμόρφωσης και την ευαισθητοποίηση των χρηστών/-τριών μέσω κοινωνικής δικτύωσης για ζητήματα ισότητας των φύλων, τη συμμετοχή σε ομάδες εμπειρογνομώνων (π.χ. στην ομάδα εμπειρογνομώνων του Παγκόσμιου Οργανισμού

⁴ Το [TGEU](#) είναι ένα μη κερδοσκοπικό δίκτυο για τα δικαιώματα των τρανς ατόμων στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία.

⁵ Το [ILGA-Europe](#) είναι μια ανεξάρτητη, διεθνής μη κυβερνητική οργάνωση-ομπρέλα που περιλαμβάνει 700 οργανώσεις από 54 χώρες της Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας.

⁶ Το [FDS](#) είναι μια Διεθνής Ένωση Οικογενειών στόχος της οποίας είναι η διασφάλιση της ενότητας των οικογενειών και η ασφάλεια των ΛΟΑΤΚΙ+ και μη δυαδικών ατόμων.

⁷ Το [ENP](#) είναι ένα δίκτυο γονέων ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων σκοπός του οποίου είναι η ασφάλεια, αξιοπρέπεια και ευημερία των ΛΟΑΤΚΙ+ παιδιών στην κοινωνία.

⁸ Στόχος του [SexSense Network](#) είναι να προωθήσει την συμπεριληπτική σεξουαλική εκπαίδευση, την πρόληψη της έμφυλης βίας και την κατοχύρωση των σεξουαλικών και αναπαραγωγικών δικαιωμάτων, μέσω δράσεων έρευνας, επιμόρφωσης και συνηγορίας.

⁹ Το [My Voice, My Choice](#) είναι ένα ακτιβιστικό κίνημα στο οποίο συμμετέχουν άτομα και οργανώσεις που έχουν ενώσει δυνάμεις με στόχο την προώθηση της ισότητας και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρώπη.

Υγείας) για θέματα συμπεριληπτικής σεξουαλικής εκπαίδευσης, την κινητοποίηση κατά της αναμόρφωσης του νόμου για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα,¹⁰ στην αυτόνομη περιφέρεια της Μαδρίτης που έθετε σε κίνδυνο τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, την ενεργητική συμμετοχή στη διαβούλευση για τα γονικά δικαιώματα των κακοποιητών στο πλαίσιο των συνεδριάσεων της αρμόδιας κοινοβουλευτικής επιτροπής και η ευρεία δημοσιοποίηση των θέσεων αυτών σε εθνικό επίπεδο μέσω των ΜΜΕ, η δημοσιοποίηση των πραγματικών αριθμών των νεκρών στα σύνορα και η υποστήριξη των οικογενειών που αναζητούν εξαφανισμένα άτομα, κ.λπ.

Τέλος, σε ό,τι αφορά τις προϋποθέσεις προκειμένου να θεωρηθεί μια δράση συνηγορίας ως επιδραστική και άρα καλή πρακτική, οι οργανώσεις που συμμετείχαν στη διαδικτυακή έρευνα ανέφεραν τα εξής: καταρχάς θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ποιο είναι το **πολιτικό θέμα** που κινητοποιεί τη δράση συνηγορίας (π.χ. παραβίαση δικαιωμάτων, υψηλή διακινδύνευση, κ.λπ.) και έχει επίδραση όχι μόνο στα άμεσα θιγόμενα άτομα αλλά και σε άλλες ομάδες πληθυσμού. Ένα άλλο βασικό στοιχείο είναι ότι η **στρατηγική συνηγορίας** θα πρέπει να θέτει τα δικαιώματα όχι μόνο όσων πλήττονται άμεσα αλλά και του στενού κοινωνικού τους περιβάλλοντος π.χ. των οικογενειών τους στο επίκεντρό της. Παράλληλα θα πρέπει να διασφαλίζεται η **δικτύωση με οργανώσεις βάσης** (*grassroots organisations*) και με άλλες οργανώσεις/συλλογικότητες που υποστηρίζουν τα δικαιώματα των ομάδων/ατόμων που θέλει να υπερασπιστεί η δράση συνηγορίας, ενώ στο πλαίσιο της συνηγορίας θα πρέπει να επιδιώκεται η δημιουργία ισχυρών δικτυώσεων με άτομα και οργανώσεις που δεν είναι τόσο ορατά ή και ενεργά στον δημόσιο χώρο, μέσω συνεργασιών και πολιτικών συμμαχιών. Μεγάλη σημασία έχει επίσης η αναγνώριση των βασικών ομάδων ενδιαφερομένων και των φορέων/ατόμων που **χαράσσουν πολιτικές** προκειμένου να προσκληθούν να συμμετάσχουν σε συναντήσεις ή στρογγυλά τραπέζια. Εξίσου σημαντικά είναι τα **μέσα και εργαλεία** που χρησιμοποιούνται για την στρατηγική επικοινωνία του βασικού θέματος της συνηγορίας, η οποία θα πρέπει να στηρίζεται σε τεκμηριωμένα δεδομένα και να δίνει χώρο στις φωνές όσων επηρεάζονται ή θίγονται, ενώ για τη διασφάλιση της ευρύτερης δυνατής διάδοσης και ενημέρωσης είναι αναγκαίο να αξιοποιούνται τα (τοπικά) ΜΜΕ, οι διαδικτυακές πλατφόρμες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

¹⁰ <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2023-5366>

II. Αποτελέσματα ομάδας εστιασμένης συζήτησης

Στην ομάδα εστιασμένης συζήτησης, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο (19/09/2024) όπως προαναφέρθηκε, συμμετείχαν εκπρόσωποι έξι (6) οργανώσεων από την Ελλάδα και την Κύπρο από τις οποίες τρεις (3) είναι διεθνείς οργανώσεις ([Διεθνής Αμνηστία](#), Χριστιανική Ένωση Νεανίδων/[XEN](#), και [ActionAid Hellas](#)) και τρεις εθνικής εμβέλειας (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες/[ΕΣΠ](#), Mediterranean Institute for Gender Studies/[MIGS](#), Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου/[ΕΕΔΑ](#)). Επίσης συμμετείχε και μία νομικός - εμπειρογνώμονας σε θέματα έμφυλης βίας.

Με βάση τις τοποθετήσεις των συμμετεχουσών για το προφίλ των οργανώσεων, με θέματα έμφυλης ισότητας ασχολούνται το MIGS (το οποίο αυτοπροσδιορίζεται ως φεμινιστική οργάνωση), η XEN (που αυτοπροσδιορίζεται ως γυναικεία εθελοντική οργάνωση) και η Διεθνής Αμνηστία. Από την άλλη η ActionAid ασχολείται πιο γενικά με θέματα φύλου μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων (π.χ. gender budgeting/οπτική του φύλου στους δημόσιους προϋπολογισμούς), το ΕΣΠ με ζητήματα ασύλου, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και από το 2014 με την προστασία θυμάτων έμφυλης βίας (και trafficking) και τέλος η ΕΕΔΑ με την προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Με ζητήματα φύλου στη βάση μιας πιο διευρυμένης και διαθεματικής προσέγγισης η οποία συμπεριλαμβάνει γυναίκες, θηλυκότητες, ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, ασχολείται η Διεθνής Αμνηστία η οποία έχει συγκροτήσει Δίκτυο Φύλου - Βασικοί άξονες δράσεις του οποίου είναι η έμφυλη ισότητα, τα αναπαραγωγικά δικαιώματα και η έμφυλη βία - και το MIGS που έχει καταρτίσει οδηγό δεοντολογίας για την παρουσίαση ζητημάτων φύλου στα μέσα μαζικής ενημέρωσης της Κύπρου. Επίσης το ΕΣΠ στο πλαίσιο των δράσεων συνηγορίας για θύματα trafficking υποστηρίζει και ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα που είναι θύματα.

Όλες οι οργανώσεις που συμμετείχαν στην ομάδα εστιασμένης συζήτησης υλοποιούν δράσεις συνηγορίας είτε στο πλαίσιο προγραμμάτων, είτε μέσω δικτύων ακτιβισμού, είτε με αναφορά στις παραβιάσεις της νομοθεσίας και τις ιδιαίτερες διακρίσεις και ανισότητες που αντιμετωπίζουν ευάλωτες ομάδες πληθυσμού.

Αυτό που έγινε σαφές μέσω της συζήτησης είναι ότι η συνηγορία ορίζεται και ασκείται με διαφορετικό τρόπο από τις διαφορετικές οργανώσεις. Παρότι σε κάποιες περιπτώσεις δεν ήταν πολύ σαφές τι συνιστά συνηγορία και τι όχι - για παράδειγμα το κατά πόσον η ενημέρωση των ατόμων για τα δικαιώματά τους, η εκπαίδευση ή η ενδυνάμωση μπορούν να θεωρηθούν δράσεις συνηγορίας - υπήρξε συμφωνία στο ότι η συνηγορία επιδιώκει την αλλαγή (των θεσμών και νόμων, της κοινωνικής πραγματικότητας/κουλτούρας όσον αφορά τις έμφυλες σχέσεις, την πατριαρχία, τις σχέσεις εξουσίας, κ.λπ.) καταρχάς μέσω της άσκησης πίεσης και της υλοποίησης δράσεων με εξωστρεφή χαρακτήρα (Διεθνής Αμνηστία, MIGS, ΕΣΠ, XEN, ΕΕΔΑ).

Σε ό,τι αφορά τα θέματα της ατζέντας, άλλοτε είναι πιο δεδομένα και σταθερά (MIGS, XEN, Διεθνής Αμνηστία), άλλοτε προκύπτουν στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης με ευρωπαϊκά και διεθνή δίκτυα (ΕΣΠ) και άλλοτε στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων (ActionAid). Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση του MIGS οι σταθερές θεματικές της ατζέντας τους είναι η έμφυλη βία - και ειδικότερα ο ακρωτηριασμός γυναικείων γεννητικών οργάνων, η ένταξη της εκπαίδευσης για θέματα φύλου στην

υποχρεωτική εκπαίδευση, η υποστήριξη των μεταναστριών - ιδιαιτέρως των οικιακά εργαζόμενων, και οι παρεμβάσεις στα ΜΜΕ με στόχο την μεγαλύτερη ορατότητα των γυναικών και ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Στην περίπτωση της ΧΕΝ οι βασικές θεματικές συνηγορίας αφορούν την ισότητα των φύλων, τη βία κατά των γυναικών, τα δικαιώματα των γυναικών και των παιδιών. Οι δράσεις συνηγορίας του ΕΣΠ επικεντρώνονται σε συγκεκριμένους πυλώνες. Καταρχάς η οργάνωση διαθέτει μια ισχυρή ομάδα συνηγορίας, η οποία παρακολουθεί τις εξελίξεις στη νομοθεσία και στην εφαρμογή των πολιτικών, διασφαλίζει τη συμμετοχή της οργάνωσης σε εκστρατείες, ευρωπαϊκά και διεθνή δίκτυα προστασίας των δικαιωμάτων των προσφύγων/μεταναστών/αιτούντων ασύλου καθώς και των γυναικών ή ανδρών θυμάτων έμφυλης βίας και παράλληλα προτείνει νέες θεματικές συνηγορίας. Κατά δεύτερον, σε συνεργασία με άλλες ΜΚΟ και οργανώσεις της ΚτΠ από την Ευρώπη, υλοποιεί δράσεις συνηγορίας οι οποίες προκύπτουν στο πλαίσιο ερευνητικών προγραμμάτων με στόχο την προστασία των δικαιωμάτων των επιζωσών έμφυλης βίας. Επιπλέον το ΕΣΠ υπερασπίζεται τα δικαιώματα των ατόμων σε εξατομικευμένη βάση, μέσω της νομικής εκπροσώπησης και παρουσίας στο δικαστήριο, ασκώντας συνηγορία με την κυριολεκτική έννοια του όρου (τοποθετούμενη υπέρ ή εκ μέρους κάποιου ατόμου ως μάρτυρας ή συνήγορος). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε: «Το ΕΣΠ τα τελευταία 10 χρόνια έχει πλαισιώσει και αγκαλιάσει προγράμματα με στόχο την προστασία θυμάτων έμφυλης βίας με στόχο την παροχή υπεράσπισης κοινωνικής εκπροσώπησης σε θύματα τράφικινγκ.» Τέλος, η ΕΕΔΑ, ως ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας, ασκεί συνηγορία για την υπεράσπιση ενός συγκεκριμένου θύματος και σε επίπεδο πολιτικής μέσω στοχευμένων δράσεων που περιλαμβάνουν προτάσεις πολιτικής, εκθέσεις προς τις αρχές της πολιτείας, υποβολή υπομνημάτων ή προτάσεων νόμου, δημόσιες ακροάσεις, και έρευνες.

Από την άλλη, στην περίπτωση των διεθνών οργανώσεων οι δράσεις συνηγορίας σχεδιάζονται και οργανώνονται με βάση τις προτεραιότητες που τίθενται σε διεθνές επίπεδο. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της Διεθνούς Αμνηστίας το μεγαλύτερο μέρος των θεμάτων της ατζέντας (80% των προτεραιοτήτων όπως ειπώθηκε) προέρχεται από το διεθνές κίνημα. Ένα παράδειγμα δράσης σε διεθνές επίπεδο είναι η εκστρατεία με τίτλο [Let's talk about yes](#), η οποία, όπως αναφέρθηκε, είχε μεγάλη επιτυχία και θεωρήθηκε σημαντική νίκη από τις οργανώσεις βάσεις (grassroots), με δεδομένο ότι πραγματοποιήθηκε σε πολλές χώρες της Ευρώπης, τροφοδοτώντας παράλληλα τον κοινωνικό ακτιβισμό με το ζήτημα της συναίνεσης. Ένα άλλο παράδειγμα είναι [η δράση για τη νομική αναγνώριση του έμφυλου απαρτχάιντ \(gender apartheid¹¹\)](#) σε επίπεδο διεθνούς δικαίου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η οργάνωση αυτοπροσδιορίζεται ως «[ένα παγκόσμιο, ανεξάρτητο, εθελοντικό κίνημα](#)», και ως εκ τούτου η συγκεκριμένη αναφορά σημαίνει ότι η ατζέντα καθορίζεται κατά

¹¹ Η έννοια του απαρτχάιντ στη βάση του φύλου αρχικά χρησιμοποιήθηκε από Αφγανές υπερασπίστριες των δικαιωμάτων των γυναικών για να μιλήσουν για την υποδούλωση των γυναικών και των κοριτσιών και τις συστηματικές επιθέσεις στα δικαιώματά τους από τους Ταλιμπάν τη δεκαετία του 1990. Ως όρος άρχισε να χρησιμοποιείται πολύ περισσότερο από το 2021 και μετά, όταν οι Ταλιμπάν ανέκτησαν τον έλεγχο του Αφγανιστάν. Επίσης, Ιρανές φεμινίστριες και ειδικοί του ΟΗΕ έχουν υποστηρίξει ότι οι θεσμοθετημένες διακρίσεις και η καταπίεση των γυναικών από την Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν είναι ή ισοδυναμεί με έμφυλο απαρτχάιντ. Η [διεθνής καμπάνια για την αναγνώριση του έμφυλου απαρτχάιντ](#) στο διεθνές δίκαιο υποστηρίχθηκε από μεγάλο αριθμό φεμινιστριών ακτιβιστριών και διεθνείς συμμάχους.

κύριο λόγο κεντρικά, δηλαδή σε διεθνές επίπεδο. Ωστόσο, ένα ποσοστό των δράσεων (20%) αποφασίζεται από το εγχώριο παράρτημα της οργάνωσης, αφορά το ελληνικό συγκείμενο και καθορίζεται από την τρέχουσα επικαιρότητα - τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα, νομοσχέδια που είναι σε διαβούλευση, το ζήτημα της συναίνεσης στο πλαίσιο των συντροφικών σχέσεων, κ.λπ. Επίσης η Διεθνής Αμνηστία αξιοποιεί ημερομηνίες ορόσημα για την έμφυλη δικαιοσύνη (π.χ. 25 Νοέμβρη, 8 Μάρτη, 21 Σεπτέμβρη) για να προωθήσει συναφή θέματα συνηγορίας. Συναφής προσέγγιση ακολουθείται και από την **ActionAid**, η οποία στηρίζεται στην εμπειρία που έχει σε διεθνές επίπεδο η οργάνωση και ακολουθεί τις προτεραιότητες της ActionAid International, παρότι υλοποιεί και δράσεις συνηγορίας μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Παράλληλα η οργάνωση ασχολείται με βασικές θεματικές διαχρονικά (π.χ. άσκηση πίεσης προκειμένου να διαμορφωθούν δημόσιες πολιτικές που μειώνουν την αδικία και προωθούν τις αξίες της ενεργού πολιτεότητας), αλλά και με ζητήματα επικαιρότητας (π.χ. νομοθεσία για τη σεξουαλική παρενόχληση στον χώρο εργασίας).

Στο πλαίσιο της ομάδας εστιασμένης συζήτησης αναφέρθηκαν ακροθιγώς και άλλοι παράμετροι της συνηγορίας όπως για παράδειγμα πώς διαμορφώνεται και αποφασίζεται η ατζέντα, οι μεθοδολογίες και η διάρκεια των δράσεων, τα μέσα που χρησιμοποιούνται, και παραδείγματα επιτυχημένων δράσεων καθώς και δράσεων που δεν είχαν την αναμενόμενη απήχηση.

Για παράδειγμα η **XEN** όταν σχεδιάζει δράσεις συνηγορίας λαμβάνει υπόψη την επικαιρότητα, όχι μόνο στο επίπεδο της δημόσιας ατζέντας, αλλά και στο επίπεδο της κοινωνίας, διατηρώντας ανοιχτούς διαύλους επικοινωνίας με τοπικές κοινότητες μέσω των 20 τοπικών κέντρων της οργάνωσης σε όλη τη χώρα. Επίσης αξιοποιούνται τα (διεθνή και ευρωπαϊκά) δίκτυα στα οποία συμμετέχει η οργάνωση, σε συνδυασμό με νέες τεχνολογίες, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στη γλώσσα που χρησιμοποιείται στις εκστρατείες που διοργανώνουν. Μια από τις πιο επιτυχημένες δράσεις συνηγορίας της XEN ήταν η συγκέντρωση 15.000 υπογραφών για την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης από το ελληνικό κοινοβούλιο, ενώ το τελευταίο διάστημα η οργάνωση «τρέχει» καμπάνια για την αναγνώριση της γυναικοκτονίας ως αυτοτελούς ποινικού αδικήματος.

Το **MIGS** αναφέρθηκε σε μια σειρά δυσκολίες αλλά και επιτυχίες της οργάνωσης στο πεδίο της συνηγορίας. Για παράδειγμα οι δράσεις συνηγορίας για την αναγνώριση της εργασίας των οικιακά εργαζόμενων μεταναστριών δεν είχαν την αναμενόμενη απήχηση και γι' αυτό η οργάνωση συνεχίζει τον αγώνα προκειμένου να διαφοροποιηθούν τα συμβόλαια εργασίας τους, ενώ παράλληλα προχώρησε στη διεξαγωγή έρευνας σε συνεργασία με τη Διεθνή Αμνηστία για τη βία κατά των μεταναστριών και αιτουσών άσυλο, τα ευρήματα της οποίας ανέδειξαν τα σημαντικά κενά στην πληροφόρηση και στην πρόσβαση στα δικαιώματά τους. Από την άλλη, μια επιτυχία της οργάνωσης στο πεδίο της συνηγορίας αφορά την ευαισθητοποίηση για τον ακρωτηριασμό των γυναικείων γεννητικών οργάνων. Μέσω έρευνας που ανέδειξε τα χαμηλά ποσοστά επίγνωσης για αυτήν την μορφή έμφυλης βίας, και μέσω της συμμετοχής σε ευρωπαϊκό δίκτυο, που εκτός των άλλων περιλαμβάνει πλατφόρμα μάθησης, το MIGS σε συνεργασία με άλλες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, επιδιώκει να ευαισθητοποιήσει το ιατρικό προσωπικό και το ευρύτερο κοινό για μια

σχετικά αποσιωπημένη και άγνωστη μορφή έμφυλης βίας. Τέλος, επειδή οι παρεμβάσεις στα ΜΜΕ αποτελούν σημαντική προτεραιότητα για την οργάνωση, συμμετέχουν στο δίκτυο του παγκόσμιου παρατηρητηρίου για το φύλο στα ΜΜΕ, έχουν πραγματοποιήσει έρευνα για να διαπιστωθεί η ορατότητα γυναικών και των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στα ΜΜΕ και σε συνεργασία με την Αρχή Ραδιοτηλεόρασης Κύπρου έχουν καταρτίσει έναν οδηγό δεοντολογίας για ζητήματα φύλου.

Η **Διεθνής Αμνηστία** για την τρέχουσα χρονιά σκοπεύει να ασχοληθεί πιο ενεργά με το ζήτημα του φύλου και έχει θέσει ως προτεραιότητα τη βία κατά των γυναικών. Συγκεκριμένα επιδιώκουν να «ακούσουν» τις εμπειρίες των γυναικών και να εξετάσουν με ποιον τρόπο μπορούν να τις αξιοποιήσουν στις δράσεις συνηγορίας της οργάνωσης. Παράλληλα αξιοποιούν και συνεργάζονται στενά με δίκτυα ακτιβισμού τα οποία προκύπτουν από τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στόχος είναι να δημιουργούνται νέα δίκτυα από την ίδια την οργάνωση σε αυτήν την βάση όπως για παράδειγμα είναι το δίκτυο για την προστασία της διαμαρτυρίας και της ελευθερίας του τύπου που δημιουργήθηκε προσφάτως.

Διαπιστώνεται ότι το προφίλ και η εμβέλεια μιας οργάνωσης (εθνικό, ευρωπαϊκό ή διεθνές) καθορίζει όχι μόνο τη θεματολογία που επιλέγεται για τις δράσεις συνηγορίας (το κατά πόσον αναδεικνύονται από το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτικό περιβάλλον και την τρέχουσα επικαιρότητα για τα έμφυλα δικαιώματα ή προκύπτουν ως απόκριση σε θεσμικές πρωτοβουλίες και νομοσχέδια) , τη διάρκειά τους και τον βαθμό απήχησης τους, αλλά επίσης τη μεθοδολογία τεκμηρίωσης (π.χ. έρευνα, ιστορίες ατόμων τα δικαιώματα των οποίων παραβιάζονται κ.λπ.), τα μέσα που χρησιμοποιούνται (π.χ. εκστρατείες, συλλογή υπογραφών, δημοσιεύσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κ.λπ.) με βάση τους υφιστάμενους ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους, καθώς και τη βασική στόχευση της συνηγορίας καθεαυτής (π.χ. άσκηση πίεσης για θεσμική αλλαγή, αλλαγή κουλτούρας, ευαισθητοποίηση και ενημέρωση της κοινής γνώμης, κ.λπ.), και κυρίως το κατά πόσον οι δράσεις συνηγορίας επιδιώκουν να είναι μετασχηματιστικές, στοχεύοντας σε μια πιο ορατή κοινωνική μετατόπιση ή και αλλαγή.

Τέλος, στο πλαίσιο της εστιασμένης ομάδας συζήτησης οι εκπρόσωποι των οργανώσεων τοποθετήθηκαν σχετικά με τη χαρτογράφηση ανάμεσα στην ακτιβιστική δράση και τις πιο οργανωμένες μορφές συνηγορίας αναζητώντας τα σύνορα μεταξύ τους. Μέσα από τη συζήτηση αναδείχθηκε ότι η πλειοψηφία των δράσεων συνηγορίας έχουν ως στόχο την εξωστρέφεια (Διεθνής Αμνηστία, ΕΣΠ, MIGS, ΧΕΝ, ActionAid Hellas) και την αλληλεπίδραση με την κοινωνία των πολιτών. Για κάποιες οργανώσεις ο κοινωνικός ακτιβισμός («ο δρόμος») αποτελεί τρόπο επαφής και συνδιαλλαγής με την ευρύτερη κοινότητα και από κοινού με την έρευνα και την τεκμηρίωση, τροφοδοτεί τις εκστρατείες τους (π.χ. Διεθνής Αμνηστία). Για κάποιες άλλες υπάρχει διασύνδεση και αλληλοτροφοδότηση μεταξύ ακτιβισμού και συνηγορίας, όταν για παράδειγμα μια κινητοποίηση φεμινιστικής αγανάκτησης αρθρώνει ένα αίτημα που στη συνέχεια μεταφέρεται στο θεσμικό-πολιτικό επίπεδο ή όταν μια υπόθεση παραβίασης δικαιωμάτων μέσω της συνηγορίας παραπέμπεται στη δικαιοσύνη (π.χ. MIGS). Ή όταν ένα πιο γενικό αίτημα που θέτει το κίνημα, αναδιατυπώνεται ή και φιλτράρεται προκειμένου να τεθεί με πιο σαφή και εξειδικευμένο τρόπο στο πλαίσιο μιας δράσης της συνηγορίας (π.χ. ΧΕΝ). Ο ακτιβισμός συμβάλλει επίσης στην

συμπερίληψη της φωνής των ίδιων των υποκειμένων στις δράσεις συνηγορίας, για παράδειγμα μέσω της ενεργητικής συμμετοχής των ακτιβιστικών ομάδων στον σχεδιασμό μια δράσης (π.χ. Διεθνής Αμνηστία, ActionAid). Κοινή διαπίστωση είναι ότι οι δράσεις συνηγορίας δεν σχεδιάζονται πλέον με βάση παλαιότερα μοντέλα και με όρους αυθεντίας, αλλά με όρους δυναμικής υποστήριξης των αιτημάτων της κοινωνίας των πολιτών και των ομάδων που αφορά η συνηγορία (ΕΣΠ). Γι' αυτό και η δυναμική μεταξύ συνηγορίας και κοινωνικού ακτιβισμού αλλάζει διαρκώς και δεν είναι μια στατική και δεδομένη σχέση.

III. Αποτελέσματα ατομικών συνεντεύξεων

Όπως προαναφέρθηκε, στο πλαίσιο της έρευνας πραγματοποιήθηκαν τέσσερις (4) ατομικές συνεντεύξεις με εκπροσώπους ελληνικών και ευρωπαϊκών μη κυβερνητικών οργανώσεων: α) με εκπρόσωπο ευρωπαϊκής οργάνωσης που υποστηρίζει μετανάστριες/ μετανάστες (Caminando Fronteras), β) με εκπρόσωπο ελληνικής οργάνωσης που υποστηρίζει ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς (Οικογένειες Ουράνιο Τόξο), γ) με εκπρόσωπο ελληνικού επιστημονικού φορέα που ασχολείται με την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤ+ ατόμων (Orlando LGBT+ ψυχική υγεία χωρίς στίγμα), και δ) με εκπρόσωπο ευρωπαϊκής τρανσφεμινιστικής οργάνωσης (Euforia -Familias Trans-Aliadas).

Τόσο το προφίλ, όσο και ο σκοπός των οργανώσεων αυτών διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους και αυτό αντανακλάται και στο είδος των δράσεων συνηγορίας που αναλαμβάνουν. Συγκεκριμένα: Η οργάνωση **Caminando Fronteras** υπερασπίζεται τα δικαιώματα των μεταναστριών/-τών και των κοινοτήτων τους. Στηρίζεται σε μια διεθνή, διαπολιτισμική, αντιρατσιστική και φεμινιστική φιλοσοφία και βασικός στόχος της οργάνωσης είναι να αναδείξει ότι τα σύνορα είναι τόποι ατιμωρησίας. Η οργάνωση αγωνίζεται για να διασφαλίσει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα θα είναι σεβαστά σε αυτές τις ετεροτοπίες δουλεύοντας σε στενή συνεργασία με άτομα και κοινότητες που είναι εν κινήσει. Οι **Οικογένειες Ουράνιο Τόξο** είναι μια οργάνωση που απευθύνεται σε LGBTQI+ γονείς και σε όλους τους/τις LGBTQI+ που επιθυμούν να γίνουν γονείς ή θέλουν να υπερασπιστούν το δικαίωμά τους στη γονεϊκότητα. Είναι μια ομάδα για ζευγάρια, για μόνους γονείς, για χωρισμένους/ες που έχουν παιδιά αλλά και εκείνους/ες που επιθυμούν να κάνουν παιδιά και δεν ξέρουν πού να βρουν πληροφορίες, υποστήριξη και αλληλεγγύη. Σκοπός του **Orlando LGBT+** είναι να προωθήσουν τη σύγχρονη επιστημονική προσέγγιση σε σχέση με την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, η οποία βασίζεται στην πλήρη αποπαθολογικοποίηση του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου, στον απόλυτο σεβασμό στον αυτοπροσδιορισμό και στα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως και στην καταπολέμηση των διακρίσεων, που αποτελούν τον βασικό παράγοντα επικινδυνότητας για την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Η **Euforia -Familias Trans-Aliadas** είναι μια τρανσφεμινιστική οργάνωση που απευθύνεται και στηρίζει οικογένειες τρανς ατόμων. Στο πλαίσιο της οργάνωσης λαμβάνονται υπόψη όλα όσα αφορούν την υπεράσπιση απέναντι στη βία και τις έμφυλες καταπιέσεις σε όλη τους την έκταση.

Σύμφωνα με όσα καταγράφηκαν στο πλαίσιο των συνεντεύξεων για να θεωρηθεί μια δράση συνηγορίας επιτυχημένη ή και καλή πρακτική θα πρέπει να έχει αντίκτυπο

στο μικροεπίπεδο, δηλαδή στους ανθρώπους με/για τους οποίους/τις οποίες εργάζεται η οργάνωση, διότι το επίπεδο αυτό μπορεί στη συνέχεια να οδηγήσει σε αλλαγές στο μακροεπίπεδο (Συν.1¹²). Στο πλαίσιο αυτό, η συγκεκριμένη οργάνωση (Caminando Fronteras) στοχεύει κυρίως στην ανάδειξη προτάσεων που στηρίζονται σε μια διαφορετική πολιτική λογική. Κομβικό ζήτημα για τις δράσεις συνηγορίας είναι να αναδειχθούν στη δημόσια ατζέντα μέσω των στοιχείων που συγκεντρώνει η οργάνωση για τους θανάτους και τις εξαφανίσεις μεταναστών/-τριών στα σύνορα, οι πολιτικές ευθύνες γι' αυτό που συμβαίνει. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε η εκπρόσωπος της οργάνωσης:

«Εμείς δουλεύουμε με την συνηγορία πολύ στο πεδίο. Και αυτές οι δράσεις πολλές φορές είναι πολύ μικρές αλλά είναι αυτές που χτίζουν μια μεγαλύτερη δράση συνηγορίας... Αυτή η δουλειά στο πεδίο, μέρα με τη μέρα, η μικρή και ταπεινή εργασία που συλλέγει τις πληροφορίες και που χτίζει άλλου τύπου πολιτικές και προτάσεις για μια άλλη πολιτική λογική. Αυτό είναι το κλειδί για εμάς.» (Συν. 1).

Την άποψη ότι μια δράση συνηγορίας μπορεί να θεωρηθεί επιτυχημένη όταν δημιουργεί ή οδηγεί σε αλλαγές που αφορούν ανθρώπους, συμμερίζεται και άλλη οργάνωση (Συν. 4). Η επιτυχία συνδέεται επίσης με τον αντίκτυπο που επιφέρουν οι νομικές αλλαγές στη ζωή των ανθρώπων (τουλάχιστον εν δυνάμει) καθώς επίσης με τον βαθμό ενασχόλησης των μέσων ενημέρωσης με μια δράση συνηγορίας (Συν. 2 και 4). Ένα δεδομένο που έχει ενδιαφέρον είναι ότι η όποια αλλαγή προκύψει είναι πιθανό να μην είχε αρχικά τεθεί ως στόχος μια συγκεκριμένης δράσης συνηγορίας, αλλά να προκύψει απρόβλεπτα, παρά το γεγονός ότι συχνά μια οργάνωση δεν έχει τους απαιτούμενους ανθρώπινους ή οικονομικούς πόρους για να εκπονήσει ένα πιο μακροπρόθεσμο και αναλυτικό στρατηγικό πλαίσιο (Συν. 4).

Σε άλλη περίπτωση, μια δράση συνηγορίας θεωρείται επιτυχημένη όταν προκύπτει ένα θετικό και από αποτέλεσμα σε θεσμικό επίπεδο (Συν. 2). Αυτό ισχύει ιδιαιτέρως στις περιπτώσεις που ένα αίτημα είναι στην ατζέντα συνηγορίας της οργάνωσης για δεκαετίες, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του νόμου για την ισότητα στον γάμο για τον οποίο η οργάνωση αγωνιζόταν σχεδόν 20 χρόνια (Συν. 2).

Μια διαφορετική οπτική ως προς τις προϋποθέσεις προκειμένου να θεωρηθεί μια δράση συνηγορίας επιτυχημένη θέτει μια άλλη οργάνωση (Συν. 3). Συγκεκριμένα, η επιτυχία συνδέεται καταρχάς με την πολιτική θέση της οργάνωσης ιδιαιτέρως αναφορικά με παρεμβάσεις που στοχεύουν στο θεσμικό επίπεδο και έχουν τη μορφή «πολιτικών αξιοπρέπειας» (*respectability politics*),¹³ με τις οποίες είναι αντίθετη η

¹² Όπου σημειώνεται η συντομογραφία Συν. εννοείται συνέντευξη με συνομιλήτρια μέλος ή στέλεχος οργάνωσης/συλλογικότητας/φορέα.

¹³ Ο κοινωνιολογικός όρος *respectability politics* επινοήθηκε το 1993 από την ιστορικό Evelyn Brooks Higginbotham. Περιγράφει τόσο την συμμόρφωση της ατομικής συμπεριφοράς ως στόχο και ως στρατηγική για τον μετασχηματισμό ολόκληρου του δομικού συστήματος των φυλετικών σχέσεων στην Αμερική, όσο και μια διαδικασία μέσω της οποίας προνομιούχα μέλη περιθωριοποιημένων ομάδων εγκαθίστανται εντός κοινωνικών δομών των κυρίαρχων ομάδων. Κατονομάζει μια πολιτική στρατηγική στο πλαίσιο της οποίας μια περιθωριοποιημένη κοινότητα/ομάδα συνειδητά εγκαταλείπει ή «τιμωρεί» επίμαχες όψεις της πολιτικής και πολιτισμικής της ταυτότητας προκειμένου να ενσωματωθεί, να επιτύχει κοινωνική κινητικότητα και να κερδίσει τον σεβασμό της πλειοψηφικής κοινωνίας. Η βασική κριτική για

οργάνωση. Αυτό που έχει σημασία για την οργάνωση είναι να αποφασίσουν εκ προοιμίου τι αποτύπωμα αναμένεται να έχει μια δράση συνηγορίας και στη συνέχεια να αποφασίσουν κατά πόσον θα την στηρίξουν. Ένα άλλο κριτήριο που θέτουν είναι η ελευθερία να κινηθούν ανεξάρτητα από οικονομικές δεσμεύσεις ή εξαρτήσεις από συγκεκριμένα κέντρα ή φορείς. Γι' αυτό και οι περισσότερες δράσεις τους βασίζονται στην αυτοοργάνωση. Όπως σημειώνει εκπρόσωπος οργάνωσης:

*«Οι περισσότερες δράσεις βασίζονται στην πρωτοβουλία για κινήσεις και δράσεις με βάση τα αποθέματα που έχουμε εμείς, είτε ως συλλογικότητα, είτε ως άτομα, που μπορούμε να συμμετέχουμε...»
(Συν. 3.).*

Η ατζέντα της συνηγορίας καθορίζεται μέσα από διαφορετικές διαδικασίες και πρακτικές στις τέσσερις οργανώσεις. Γενικά η ατζέντα συνηγορίας τίθεται είτε με βάση την επαφή μιας οργάνωσης με το κοινωνικό πεδίο και αναφορικά με τις συγκεκριμένες ομάδες πολιτών/πολιτισμών και ατόμων που υποστηρίζουν, είτε με βάση υφιστάμενες θεσμικές ή άλλες (πολιτικές, κοινωνικές) εξελίξεις ή θέματα που προκύπτουν στη δημόσια σφαίρα. Για παράδειγμα, μπορεί η ατζέντα να διαμορφώνεται με βάση τους στρατηγικούς στόχους της οργάνωσης (Συν.1.), την τρέχουσα συγκυρία (Συν. 2), την επικαιρότητα ή τις ομάδες ανθρώπων που ζητούν υποστήριξη (Συν.4) ή την αυτοοργάνωση και τις πρωτοβουλίες από τα κάτω της οργάνωσης (Συν. 3). Άλλοτε τα θέματα αιχμής συζητούνται και αποφασίζονται σε ολομέλεια και στη συνέχεια γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας επιμέρους ομάδων εργασίας (Συν. 2), ή σχεδιάζονται μέσω μηνιαίων συναντήσεων της διοίκησης (Συν.4), και άλλοτε σχεδιάζονται με βάση τις επείγουσες ανάγκες που πρέπει να αντιμετωπιστούν (Συν. 4). Ενδιαφέρον έχει επίσης και το γεγονός ότι κάποια θέματα της ατζέντας έχουν προκύψει μετά από θετικές θεσμικές εξελίξεις. Για παράδειγμα, επειδή στην Ελλάδα η ρητορική μίσους κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων έχει ενταθεί ιδιαίτερα μετά την ψήφιση του νόμου για την ισότητα στον γάμο, η οργάνωση, με επίγνωση των ορίων και των περιορισμών που αντιμετωπίζει, αποφάσισε ότι την τρέχουσα και επόμενη χρονιά οι δράσεις συνηγορίας θα επικεντρωθούν στην αντιμετώπισή της (Συν.2). Τέλος, υπάρχουν και περιπτώσεις δράσεων συνηγορίας που τίθενται στην ατζέντα της επικαιρότητας από την ίδια την οργάνωση, όπως για παράδειγμα η καμπάνια για την ποινικοποίηση των θεραπειών μεταστροφής σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή έκφρασης φύλου (Συν.3), η οποία βασίστηκε εξ ολοκλήρου σε αυτοοργάνωση και προσωπική δουλειά και πραγματοποιήθηκε χωρίς καμία χρηματοδότηση. Προκειμένου να στοιχειοθετήσει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των πρακτικών μεταστροφής η οργάνωση πραγματοποίησε την πρώτη έρευνα στη χώρα το 2021. Στη συνέχεια, προχώρησε στη διοργάνωση καμπάνιας ευαισθητοποίησης και σε θεσμικές παρεμβάσεις ενάντια στην απαγόρευση των θεραπειών μεταστροφής. Η ίδια [συλλογικότητα](#) έφερε στη δημοσιότητα μυστικό συνέδριο για τρανς παιδιά και ανήλικα άτομα που διοργάνωσε μια οργάνωση επαγγελματιών ψυχικής υγείας η οποία έχει καταχωρηθεί ως οργάνωση μίσους (*hate group*) στις ΗΠΑ και η οποία προωθεί τη λεγόμενη «διερευνητική προς το φύλο

ψυχοθεραπεία» - μια δυνάμει σοβαρά επιβλαβή προσέγγιση για τα τρανς παιδιά και τα παιδιά που διερευνούν το φύλο τους (Συν.3). Γενικά διαπιστώνεται ότι η ατζέντα συνηγορίας διαμορφώνεται σε διαρκή αλληλεπίδραση με το κοινωνικό πεδίο και τις πολιτικές εξελίξεις, τροφοδοτούμενη από τις αρχές και τους στρατηγικούς στόχους των οργανώσεων, αλλά και τις ανάγκες των ατόμων/ ομάδων που υποστηρίζουν.

Στις περισσότερες περιπτώσεις **ο σχεδιασμός των δράσεων συνηγορίας γίνεται σε μακροπρόθεσμη βάση**, ιδιαιτέρως όταν στόχος της οργάνωσης είναι να φτάσει σε μια εμβληματική δίκη/ στρατηγικής σημασίας δικαστική αγωγή (*strategic litigation*), όπως για παράδειγμα στην περίπτωση ενός ναυαγίου στο οποίο δε διασώθηκε κανένα άτομο (Συν.1), ή στην περίπτωση που το αίτημα συνδέεται με μια θεσμική αλλαγή-ορόσημο που έχει να κάνει με την ισότητα στον γάμο (Συν.2), την αναγνώριση της ταυτότητας φύλου (Συν. 4) ή την ποινικοποίηση των θεραπειών μεταστροφής (Συν. 3). Γενικά, όταν οι δράσεις συνηγορίας επιδιώκουν την απόδοση ευθύνης σε δημόσιες αρχές και τη λογοδοσία για παράλειψη ή πλημμελή εκτέλεση καθήκοντος εκ μέρους κρατικών λειτουργών, ή την ανατροπή βαθεία εμπεδωμένων έμφυλων στερεοτύπων και κοινωνικών πρακτικών μέσω θεσμικών ρυθμίσεων που αμφισβητούν ετεροκανονικές πατριαρχικές διευθετήσεις, είναι αναγκαίο να υπάρχει μακροχρόνιος σχεδιασμός προκειμένου να παραμένει ένα ζήτημα στην ατζέντα, αλλά και για να ευαισθητοποιείται και να ενημερώνεται το κοινωνικό σύνολο για τις συνέπειες των διακρίσεων και παραβιάσεων και την ανάγκη εξεύρεσης λύσης.

Τα μέσα και τα εργαλεία που αξιοποιούνται στο πλαίσιο των διαφορετικών δράσεων συνηγορίας είναι καταρχάς η έρευνα και τεκμηρίωση και η ευρεία δημοσιοποίηση αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων (Συν.1 και 3), που συμβάλλουν ουσιαστικά στην ορατότητα των παραβιάσεων και διακρίσεων που υφίστανται συγκεκριμένες ομάδες πολιτών και πολιτισμών (Συν. 2. 3 και 4) ή/και και θανατοπολιτικών για τον έλεγχο της μετανάστευσης (Συν.1), αποτελώντας και το πλαίσιο για τη διατύπωση μέτρων στην κατεύθυνση αλλαγών των δημόσιων πολιτικών. Άλλα μέσα που αξιοποιούνται είναι εκδηλώσεις, συνεντεύξεις, δελτία τύπου και καμπάνιες (κυρίως ψηφιακές), όπως και η συμμετοχή σε συνέδρια, οι δημόσιες παρεμβάσεις και οι καταγγελίες που δημοσιοποιούνται από μια οργάνωση. Σημαντικό ρόλο σε όλες τις περιπτώσεις διαδραματίζει η σχέση των οργανώσεων με τα μέσα ενημέρωσης και το κατά πόσον έχουν και αξιοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή συνεργάζονται με άλλες οργανώσεις και δίκτυα που τα αξιοποιούν και έτσι στο πλαίσιο της συνεργασίας μπορούν να υποστηρίξουν κοινές διεκδικήσεις και αιτήματα. Για τις περισσότερες οργανώσεις οι δράσεις τους συνδέονται ή «περνάνε» μέσα από τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης με στόχο να υπάρξει ευρεία διάχυση μιας πληροφορίας (π.χ. ποιες μπορεί να είναι επικίνδυνες πρακτικές κατά την παροχή υπηρεσιών σε τρανς παιδιά), για να ενισχυθεί μια δράση συνηγορίας, για παράδειγμα μέσω καταγγελίας προκειμένου να αναδειχθεί στη δημόσια ατζέντα ένα θέμα (*call out*) ή μέσω έκκλησης (*call in*) σε φορείς, οργανισμούς ή και άλλους επαγγελματίες ή για να ενημερωθεί και να προστατευθεί το κοινό (Συν. 3). Επίσης η αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης γίνεται για λόγους αρχής και διαφάνειας.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε μία περίπτωση (Συν. 4), αξιοποιήθηκε ένα ριζοσπαστικό μέσο, συγκεκριμένα η απεργία πείνας, προκειμένου να επιτευχθεί η θεσμική αλλαγή που διεκδικούσε η οργάνωση. Η απεργία ήταν το μέσο που

αξιοποίησε η οργάνωση μετά από τρία χρόνια διαρκούς παρουσίας στον δρόμο. Ειδικότερα πραγματοποιήθηκε τριήμερη απεργία πείνας στην οποία συμμετείχαν 70 άτομα, ακτιβίστριες/ες και οι οικογένειες τους - κυρίως μητέρες με τρανς παιδιά με στόχο να ψηφιστεί νόμος για τα τρανς άτομα. Και παρότι ο νόμος ψηφίστηκε, δεν περιέλαβε τις θεσμικές αλλαγές που επεδίωκε η οργάνωση (π.χ. συμπερίληψη μη δυαδικών ατόμων και ανηλίκων κάτω των δώδεκα ετών, πρόβλεψη για άτομα μεταναστευτικής καταγωγής, μέτρα κατά της ιατρικής βίας, κ.λπ.) και ήταν εξαιρετικά περιοριστικός. Σε γενικές γραμμές, η επιλογή των μέσων που θα αξιοποιηθούν συνδέεται αφενός με τους υφιστάμενους πόρους (ανθρώπινους και οικονομικούς) της οργάνωσης και αφετέρου με την εμβέλεια και την επιδραστικότητά τους στον χώρο της κοινωνίας των πολιτών (σε εθνικό ή και ευρωπαϊκό επίπεδο). Επίσης όπως διαπιστώθηκε, το μέσο που θα αξιοποιηθεί μπορεί να καθοριστεί από την επιτακτικότητα της διεκδικούμενης αλλαγής σε συνδυασμό με τις ειδικές (πολιτικές/κοινωνικές/ιστορικές) συνθήκες που επικρατούν σε ένα δεδομένο πλαίσιο.

Σε ό,τι αφορά τις **δράσεις συνηγορίας που άφησαν αποτύπωμα ή έκαναν τη διαφορά** αναφέρθηκαν πολλές και διακριτές δράσεις. Για παράδειγμα το πώς μέσα στα χρόνια μια οργάνωση μέσω της συγκέντρωσης στοιχείων για τους θανάτους στις διαδρομές εισόδου των προσφύγων/προσφυγισσών σε χώρα της νότιας Ευρώπης έχει καταφέρει να γίνει σημείο αναφοράς σε διεθνές επίπεδο για τα μέσα ενημέρωσης και τις δημόσιες αρχές σχετικά με τις επιπτώσεις των πολιτικών μετανάστευσης (Συν.1). Για το πώς η οργάνωση έχει συμβάλει στη δυνατότητα καταγγελίας της εξαφάνισης εκ μέρους των οικογενειών των εξαφανισμένων μέσω της δημιουργίας μητρώου αγνοουμένων που τηρείται σε εθνικό επίπεδο και στη δυνατότητα αναγνώρισης των νεκρών και αξιοπρεπούς ταφής τους (Συν.1). Σε άλλες περιπτώσεις, όπως προαναφέρθηκε, οι δράσεις συνηγορίας που έχουν κάνει τη διαφορά συνδέονται με την ψήφιση συγκεκριμένων νόμων (π.χ. τον νόμο για την ισότητα στον γάμο), όπως και τη μετατόπιση των κοινωνικών αντιλήψεων αναφορικά με τα ομόφυλα ζευγάρια και τις ομόφυλες οικογένειες για σημαντικό μέρος της κοινωνίας. Σημαντικό είναι παράλληλα ότι με αφορμή την ψήφιση νόμων και τα ίδια τα ενδιαφερόμενα άτομα (π.χ. ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς) τοποθετήθηκαν δημόσια για τις διακρίσεις που αντιμετωπίζουν οι ίδιες/ίδιοι και τα παιδιά τους, και άρχισαν να εμπλέκονται πιο ανοιχτά και πιο συστηματικά με την ενεργή δράση/τον ακτιβισμό και την προβολή των θέσεων της οργάνωσης (Συν.2 και 4).

Επιπλέον αυτό που διαπιστώθηκε μέσω των συνεντεύξεων είναι ότι, παρά τις διαφοροποιήσεις ως προς τη μορφή και τον βαθμό συμμετοχής, σε όλες τις περιπτώσεις επιδιώκεται η **συμμετοχή των οργανώσεων σε δίκτυα** (τοπικά/περιφερειακά, εθνικά, ευρωπαϊκά ή διακρατικά/διεθνή) και υπάρχουν συνεργασίες με συναφείς φορείς και άλλες οργανώσεις (μεγαλύτερες ή μικρότερες). Η συμμετοχή σε δίκτυα και γενικότερα η δικτύωση σε αρκετές περιπτώσεις συνδέεται με τον οριζόντιο τρόπο δουλειάς των οργανώσεων (Συν.1, 2 και 4). Κάποιες οργανώσεις προτιμούν να συνδέονται και να συνεργάζονται με οργανώσεις βάσεις («οργανώσεις μυρμηγκάκια» όπως τις ονομάζουν) που εργάζονται στο πεδίο ή με δίκτυα μικρών οργανώσεων με τα οποία υπάρχουν συνάψεις, επειδή έχουν επίγνωση ότι οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που υπερασπίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα κινδυνεύουν (Συν.1). Αυτό είναι μια επιλογή και σε εθνικό και σε

ευρωπαϊκό ή διακρατικό επίπεδο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η εκπρόσωπος της οργάνωσης:

«...είμαστε υπό διωγμό, ... είμαστε ο αδύναμος κρίκος συγκριτικά με πιο δομημένες οργανώσεις που με έναν τρόπο τελικά αποτελούν μέρος του συστήματος. Έτσι προτιμάμε να συμμετέχουμε σε δίκτυα μικρών οργανώσεων που μοιάζουν με τη δική μας σε συντομικές περιοχές.» (Συν. 1).

Άλλες οργανώσεις είναι συνεργαζόμενα μέλη ευρωπαϊκών δικτύων (π.χ. του NELFA,¹⁴ Συν.2) ή συνδεδεμένα μέλη οργανισμών που ασχολούνται με τη σύγχρονη ψυχοκοινωνική προσέγγιση για κουήρ άτομα (π.χ. του [Pink Therapy](#), Συν.3), είτε λόγω της έλλειψης πόρων, είτε λόγω του υψηλού κόστους συμμετοχής. Παράλληλα, συμμετέχουν σε εθνικά δίκτυα ([Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας](#), Συν.2) και άτυπα συνεργάζονται με πολλά άλλα δίκτυα ή είναι σε επαφή με (ΛΟΑΤΚΙ, θεσμικές, κ.α.) οργανώσεις και συλλογικότητες στην Ελλάδα (Συν. 3). Από την άλλη, υπάρχουν και οι οργανώσεις που προκειμένου να αντιμετωπίσουν την «κατά μέτωπο επίθεση» από την άκρα δεξιά, έχουν δημιουργήσει σχέσεις με πιο μεγάλες οργανώσεις στις ΗΠΑ, στη Λατινική Αμερική και στην Καραϊβική που είναι πολύ πιο δικτυωμένες - όπως για παράδειγμα είναι το δίκτυο [Familias Por La Diversidad Sexual](#) (Συν. 4). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η εκπρόσωπος της οργάνωσης:

«Και έτσι εκεί είπαμε ότι αυτό που θέλουμε να κάνουμε είναι να παγκοσμιοποιούμε και τις στρατηγικές και τις αφηγήσεις. Συλλέγεις ό,τι γίνεται σε άλλα μέρη, μαθαίνεις και εφαρμόζεις εκεί που ζεις. Άλλες φορές σε αυτά τα δίκτυα απλώς διακινείται ένα κείμενο. Βάζουμε μια υπογραφή. Άλλες φορές ασκούμε όλες μαζί πιέσεις σε μεγαλύτερη κλίμακα.» (Συν. 4).

Ένα ερώτημα που απασχόλησε την έρευνα ήταν η **σχέση/ διασύνδεση μεταξύ συνηγορίας και κοινωνικού ακτιβισμού** καθώς και το κατά πόσον μπορεί η συνηγορία να συνδεθεί ή να συμπεριλάβει τη συμμετοχή σε συλλογικότητες/ κοινωνικά κινήματα/ πρωτοβουλίες «από τα κάτω». Σε όλες τις περιπτώσεις αναγνωρίστηκε η στενή συνάφεια της συνηγορίας με τον ακτιβισμό και η ανάγκη οι δράσεις των οργανώσεων να έχουν αυτήν την στόχευση.

Για κάποιες οργανώσεις αυτή η διασύνδεση υπάρχει και είναι πολύ ορατή διότι εξ αρχής είχαν συγκροτηθεί ως ακτιβιστικές οργανώσεις/ ομάδες και γι' αυτό οι δράσεις τους συνδέονται άρρηκτα και με τον ακτιβισμό και με την έμπρακτη έκφραση της αλληλεγγύης (Συν.1, 4). Σε μία περίπτωση η απόφαση να συγκροτηθούν σε άλλου τύπου οργάνωση (μη κυβερνητική) συνιστά μια μορφή προστασίας απέναντι σε επιθέσεις (που συχνά κοστίζουν την απώλεια της εργασίας), και διώξεις εκ μέρους κρατικών αρχών (Συν.1). Υιοθετήθηκε δηλαδή ένα άλλο οργανωτικό μοντέλο ως μορφή αυτοπροστασίας των υπερασπιστριών δικαιωμάτων απέναντι στην

¹⁴ [NELFA](#) - Network of European LGBTIQ* Families Associations/ Πανευρωπαϊκή Οργάνωση Ομπρέλα των Οικογενειών Ουράνιο Τόξο. Το NELFA συγκροτήθηκε το 2009 για να συνενώσει ευρωπαϊκές οργανώσεις ΛΟΑΤ γονέων και των παιδιών τους σε μια οργάνωση ομπρέλα.

ποινικοποίηση της δράσης τους. Παράλληλα, στο πλαίσιο της πιο τυπικής/ θεσμικής τους μορφής επιδιώκουν να διατηρήσουν τα δίκτυα που έχουν δημιουργήσει με τις μεταναστευτικές «από τα κάτω» κοινότητες και να μην απολέσουν τον ακτιβιστικό δυναμισμό λόγω της «επαγγελματοποίησης» της οργάνωσης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε:

«...ακόμα παλεύουμε με αυτήν την ισορροπία... πώς από τη μια θα έχουμε μια πιο επίσημη, θεσμική μορφή για προστασία αλλά από την άλλη... θα δουλεύουμε όπως πάντα δικτυωμένα με τις μεταναστευτικές κοινότητες και τις οικογένειες τους γιατί από αυτές προέρχεται η αλλαγή στα σύνορα και όχι από τις παραδοσιακές οργανωτικές δομές.»
(Συν.1).

Σε άλλες περιπτώσεις (Συν. 2,3), είτε λόγω του προφίλ της ίδιας της οργάνωσης, είτε επειδή τα μέλη τους έχουν συγκεκριμένο προφίλ ή και προνόμια ως άτομα, σπανίως συμμετείχαν ενεργά σε δράσεις ακτιβισμού που δεν αφορούσαν τη συγκεκριμένη ομάδα (π.χ. ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς). Με το πέρασμα των χρόνων και μετά από συζητήσεις μέσα στην οργάνωση άρχισε να γίνεται πιο σαφής η διαθεματική διασύνδεση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ανάγκη μετατόπισης από μια «μονοθεματική» σε μια πιο συμπεριληπτική προσέγγιση. Σε αυτό συνέβαλε η αλληλεπίδραση με άλλες οργανώσεις και κινήματα (π.χ. φεμινιστικές ομάδες, το αναπηρικό κίνημα, ομάδες προσφύγων και μεταναστριών/-στών, κ.λπ.), η συμμετοχή τους σε κοινές δράσεις και κυρίως η αναμέτρηση με τους κινδύνους και τις παραβιάσεις που βιώνουν άλλες κοινωνικές ομάδες. Έγινε αντιληπτό επίσης ότι ο ακτιβισμός ενισχύει την ορατότητα των αποκλεισμένων ομάδων και τα αιτήματά τους, αλλά παράλληλα ενέχει κινδύνους που δεν είναι ίδιοι για όλες και για όλους (Συν.2). Γι' αυτό με απόφαση της οργάνωσης στα νέα τους γραφεία θέλουν να δημιουργήσουν έναν ασφαλή χώρο (*safe space*) για όλους τους ανθρώπους, για όλες τις ετερότητες, για να αναδείξουν αυτήν την ανθρώπινη ποικιλότητα και να αναδείξουν ότι «*μπορούμε να συνυπάρχουμε*» (Συν.2).

Η διάσταση αυτής της σχέσης είναι διαφορετική για την περίπτωση της οργάνωσης που είναι επιστημονικός φορέας (Συν.3). Στη δράση της συγκεκριμένης οργάνωσης συναντιέται η κινηματική, κοινοτική και επιστημονική διάσταση, με δεδομένο ότι «*δεν υπάρχει επιστημονικός λόγος και πολιτική θέση χωρίς κοινοτική εκπροσώπηση*». Παράλληλα, επειδή αναγνωρίζεται ότι άλλες συλλογικότητες και οργανώσεις πιο κινηματικές έχουν τον πρώτο λόγο σε κάποιες δράσεις, η οργάνωση συμμετέχει υποστηρικτικά (για παράδειγμα, συνυπογράφοντας κείμενα ή παίρνοντας μέρος σε εκδηλώσεις), και στις περιπτώσεις αυτές δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλίες.

Από την άλλη, για κάποιες οργανώσεις τα όρια μεταξύ συνηγορίας/επαγγελματικής ενασχόλησης και ακτιβισμού δεν είναι σαφή και ξεκάθαρα, ιδιαίτερα σε επίπεδο ατομικό (Συν.4). Στις περιπτώσεις αυτές η οργάνωση είναι αντιληπτή ως μια «*ομπρέλα που υπερβαίνει και τον ακτιβισμό και τον επαγγελματισμό*», ένας χώρος δράσης και ανταλλαγής με τον οποίο τα μέλη της οργάνωσης έχουν προσωπικούς και συναισθηματικούς δεσμούς οι οποίοι λειτουργούν υποστηρικτικά. Στο πλαίσιο αυτό αναγνωρίζεται επίσης ότι λόγω της περιπλοκότητας της ζωής και της ανάγκης για διαρκείς μάχες, κάποιες ακτιβίστριες «*απομακρύνονται, αποχωρούν,*

ενσωματώνονται στο σύστημα και ξεχνούν όλα όσα έμαθαν» (Συν.4). Για να αντιμετωπιστεί αυτός ο κίνδυνος η οργάνωση οργανώνει συναντήσεις αυτοφροντίδας και εκπαίδευσης και έχει δημιουργήσει ειδικά πρωτόκολλα για την εσωτερική λειτουργία της και για τον τρόπο επαφής τους με το εξωτερικό περιβάλλον. Για παράδειγμα, διαθέτουν πολιτική προστασίας της παιδικής ηλικίας, πρωτόκολλο προστασίας από σεξουαλική παρενόχληση, σχέδιο συμφιλίωσης προσωπικής και επαγγελματικής ζωής (που περιλαμβάνει πολιτικές ψηφιακής αποσύνδεσης των μελών της οργάνωσης), ενώ σχεδιάζουν να εφαρμόσουν και εσωτερικό σχέδιο ισότητας των φύλων.

Όπως προαναφέρθηκε, ένα ζήτημα που απασχόλησε την έρευνα ήταν η **ευαλωτότητα των ίδιων των υπερασπιστριών και υπερασπιστών ανθρώπινων δικαιωμάτων** και η ανάγκη λήψης μέτρων για την προστασία τους. Αυτό που αναδείχθηκε είναι όχι μόνο οι διαφορετικές εκφάνσεις της ευαλωτότητας των ακτιβιστριών και ακτιβιστών, αλλά και οι διαφορετικοί τρόποι προστασίας τους από τις οργανώσεις. Για παράδειγμα, σε μία περίπτωση, η οργάνωση δημιουργήθηκε για να λειτουργήσει ως ασπίδα προστασίας απέναντι σε διακρίσεις και μορφές καταπίεσης και χώρος κοινοτικής ενδυνάμωσης των κουήρ υποκειμένων, αλλά και ως πλαίσιο συλλογικής έκφρασης διεκδικήσεων ή/και καταγγελιών (Συν.3). Σε άλλη περίπτωση, τα μέλη της οργάνωσης στοχοποιήθηκαν από πολύ ισχυρή ακροδεξιά οργάνωση και βρέθηκαν στο επίκεντρο μιας κατά μέτωπο επίθεσης την οποία αντιμετώπισαν μέσω συνεργασιών και δικτυώσεων - σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (Συν.4). Τέλος, κριτική σημασία έχει και η αξιοποίηση φεμινιστικών αξιών και πρακτικών για την προστασία των ακτιβιστριών που είναι μέλη μιας οργάνωσης. Στην περίπτωση αυτή, η φροντίδα αποκτά κομβικό ρόλο: τίθεται στο επίκεντρο του τρόπου παρέμβασης της οργάνωσης και των δράσεών της, ενώ υπάρχει σχέδιο φροντίδας για τα εργαζόμενα άτομα το οποίο στηρίζεται σε μια διαθεματική και συμπεριληπτική διάσταση προκειμένου να προστατευθούν όλα τα εργαζόμενα άτομα.

Δύο από τις τέσσερις εκπροσώπους συλλογικοτήτων (Συν.1, Συν.4) ανέφεραν πως η βιωμένη εμπειρία και οι πολλαπλές ευαλωτότητες και επισφάλειες οδήγησαν τις οργανώσεις στον σχεδιασμό πολιτικών φροντίδας για τα μέλη της κοινότητας. Αυτές οι πολιτικές φροντίδας σχεδιάζονται λαμβάνοντας υπόψη ότι οι οργανώσεις της ΚτΠ αποτελούν ταυτόχρονα χώρους εργασίας και ότι τα άτομα που εργάζονται σε αυτές φέρουν τις δικές τους ευαλωτότητες και υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις. Αυτές οι πολιτικές μεταφέρουν τις διαθεματικές μεθοδολογίες από το κίνημα προς τα μέσα, εντός των φορέων. Στο πλαίσιο του σχεδίου φροντίδας είναι αποδεκτή η ποικιλομορφία και κυρίως αναγνωρίζεται ότι «...τα πράγματα δεν βιώνονται με τον ίδιο τρόπο» και ότι τα άτομα με τις διαφορετικότητές τους και τις διαφορετικές πραγματικότητές τους έχουν διαφορετικές ανάγκες φροντίδας (Συν.1). Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει η εκπρόσωπος της οργάνωσης:

«[Προστασία των δικών μας δικαιωμάτων], σημαίνει να τοποθετούμε τη φροντίδα στο κέντρο της ζωής. Στο κέντρο των δράσεών μας. Αλλά και στο κέντρο της εργασίας της οργάνωσης. Έχουμε ένα σχέδιο φροντίδας. Διαχειριζόμαστε. Έχουμε ένα σχέδιο φροντίδας για τα ίδια τα εργαζόμενα άτομα. Σημαίνει επίσης ότι αποδεχόμαστε την ποικιλομορφία. Στην οργάνωσή μας έχουμε φυλετικοποιημένα άτομα,

έχουμε λοατκι+ άτομα, έχουμε ανάπηρα άτομα, όπως και άτομα διαφόρων ηλικιών. Ιδιαίτερα για τις μεγαλύτερες γυναίκες τα πράγματα δεν βιώνονται με τον ίδιο τρόπο. Γιατί οι μεγαλύτερες γυναίκες επιπλέον υποφέρουν από κάποιες ακυρώσεις και ματαιώσεις. Φυσικά έχουμε και νέες γυναίκες. Θα έλεγα ότι προσπαθούμε να δουλεύουμε και να συνεργαζόμαστε διαθεματικά. Με τις διαφορετικές ανάγκες φροντίδας, με τις διαφορετικότητές μας, με τις διαφορετικές πραγματικότητές μας.» (Συν. 1)

Συμπεράσματα και κριτικές παρατηρήσεις

Παρά τις σημαντικές αποκλίσεις ως προς το προφίλ, τις αρχές και τους σκοπούς των οργανώσεων, τη μορφή και τη γεωγραφική τους εμβέλεια, τις ομάδες πληθυσμού που υποστηρίζουν, το κατά πόσον λειτουργούν αποκλειστικά στη βάση του εθελοντισμού ή απασχολούν και εργαζόμενα άτομα, το κατά πόσον διαθέτουν τους απαιτούμενους (ανθρώπινους και οικονομικούς) πόρους για να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν δράσεις συνηγορίας, κ.ο.κ., στο πλαίσιο της έρευνας αναδείχθηκαν σημαντικά σημεία σύγκλισης. Συγκεκριμένα, με βάση όσα καταγράφηκαν στο πλαίσιο των τριών (3) επιμέρους ερευνητικών εστιάσεων διαπιστώνεται καταρχάς ότι η πλειοψηφία των οργανώσεων που συμμετείχαν υιοθετεί μια διαθεματική προσέγγιση στην συνηγορία για τα έμφυλα δικαιώματα, συμπεριλαμβάνοντας αιτήματα και διεκδικήσεις που αφορούν και γηγενείς και μετανάστες/ μετανάστριες, και γυναίκες και ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Ένα άλλο σημείο σύγκλισης είναι η αναγνώριση της σημασίας που έχει η συνέργεια και η συνεργασία με συναφείς μεγαλύτερες οργανώσεις αλλά και οργανώσεις βάσης (*grassroots*) - σε εθνικό ή ευρωπαϊκό επίπεδο - η οποία εκφράζεται με τη συμμετοχή σε δίκτυα ή πλατφόρμες και τη διοργάνωση κοινών δράσεων συνηγορίας όπως επίσης και την επιδίωξη διαρκούς διασύνδεσης με άτυπες ομάδες και συλλογικότητες που εργάζονται στο πεδίο. Επίσης η πλειοψηφία των οργανώσεων που συμμετείχαν στην έρευνα πραγματοποιούν δράσεις συνηγορίας που αφορούν την ευαισθητοποίηση και πρόληψη για την έμφυλη βία (συμπεριλαμβανόμενης της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων/ *human trafficking* καθώς και της σεξουαλικής βίας στο πλαίσιο συγκρούσεων και συνόρων) και σε μικρότερο βαθμό για σεξουαλικά και αναπαραγωγικά δικαιώματα ή για τη σεξουαλική συμπεριληπτική εκπαίδευση. Τα ζητήματα της έμφυλης βίας και η υπέρσπωση των επιζώντων ατόμων έχουν ιδιαίτερη σημασία με δεδομένο ότι η έμφυλη βία συνδέεται/διασταυρώνεται συνήθως με τον ρατσισμό, την ομοφοβία, την τρανσφοβία και συνολικότερες ακροδεξιές πρακτικές/πολιτικές που στοχεύουν στην αορατοποίηση και στοχοποίηση συγκεκριμένων, συχνά ευάλωτων ομάδων πληθυσμού, καθώς και των ατόμων που υπερασπίζονται αυτές τις ομάδες. Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο αποκτά κομβική σημασία η μετασχηματιστική και διαθεματική φεμινιστική συνηγορία (*transformative intersectional feminist advocacy*) για θέματα έμφυλης ισότητας, έμφυλων και ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων, η οποία εφαρμόζεται από μικρό μέρος των οργανώσεων που συμμετείχαν στην έρευνα. Οι οργάνωσεις που επιδιώκουν τον κοινωνικό μετασχηματισμό αξιοποιούν την «αγωνιστική φεμινιστική

μεθοδολογία» και για την επιλογή των θεμάτων που πρέπει να γίνουν ορατά στη δημόσια ατζέντα και την επιλογή των εργαλείων που θα χρησιμοποιηθούν, καθιστώντας στο πλαίσιο αυτό τον φεμινισμό ταυτόσημο με την υπεράσπιση της ζωής.

Ένα άλλο σημείο σύγκλισης μεταξύ των οργανώσεων αφορά τον κοινωνικό ακτιβισμό ο οποίος αποτελεί ταυτοχρόνως μέσο για την διαρκή αλληλεπίδραση με, και τροφοδότηση από, την ευρύτερη κοινωνία των πολιτών, αλλά και κατεξοχήν σκοπό στο πλαίσιο μιας πιο δυναμικής εννοιολόγησης της συνηγορίας - η οποία φαίνεται να απομακρύνεται από ένα πιο εργαλειοποιημένο ή και γραφειοκρατικό/επαγγελματοποιημένο μοντέλο. Για το σύνολο σχεδόν των οργανώσεων που συμμετείχαν στην έρευνα, η συνηγορία δεν σχεδιάζεται πλέον με όρους αυθεντίας εκ μέρους των μη κυβερνητικών οργανώσεων και κυρίως δεν (μπορεί να) σχεδιάζεται εν τη απουσία των ίδιων των υποκειμένων που αφορά. Το δεδομένο μάλιστα αυτό έγινε σαφές στις δράσεις που άφησαν σημαντικό (πολιτικό/θεσμικό/κοινωνικό) αποτύπωμα, είτε μέσω της ένταξης αποσιωπημένων έμφυλων και διαθεματικών παραβιάσεων και ανισοτήτων στη δημόσια ατζέντα, είτε μέσω αλλαγών στη νομοθεσία με στόχο τη διασφάλιση της ισότητας για κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες πληθυσμού. Η στενή διασύνδεση συνηγορίας και ακτιβισμού αναδείχθηκε επίσης και μέσω των παραδειγμάτων που αφορούσαν δικαστικές αγωγές στρατηγικής σημασίας (*strategic litigation*), ενεργητικής συμμετοχής σε δράσεις αλληλεγγύης, σε διαδηλώσεις, κ.λπ. Άλλωστε η συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις και στη δημιουργία κινηματικών παρεμβάσεων για τα έμφυλα δικαιώματα, ο από κοινού σχεδιασμός και η υλοποίηση στρατηγικών που ανατρέπουν τις έμφυλες κοινωνικές νόρμες και δομές αποτελούν συστατικά στοιχεία της μετασχηματιστικής ως προς το φύλο συνηγορίας.

Η διακρατική ποιοτική έρευνα συνέβαλε ουσιαστικά στην ανταλλαγή καλών πρακτικών και τεχνογνωσίας μεταξύ των οργανώσεων της ΚτΠ στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Μέσα από την καταγραφή, ανάλυση και ανταλλαγή διαθεματικών προσεγγίσεων και εργαλείων στο πλαίσιο της συνηγορίας για τα έμφυλα δικαιώματα αναδείχθηκαν διαδρομές ορατότητας και ενδυνάμωσης των οργανώσεων της ΚτΠ που υπερασπίζονται τα έμφυλα δικαιώματα, χαρτογραφήθηκαν κίνδυνοι και προκλήσεις, αναδύθηκαν νέες μεθοδολογίες κοινοτικής γνώσης και ενισχύθηκε η ικανότητα των οργανώσεων της ΚτΠ του νότου, να υπερασπίζονται τα έμφυλα δικαιώματα. Σε αυτή την κατεύθυνση μελλοντικές έρευνες και δράσεις θα μπορούσαν να διευρύνουν τα γεωγραφικά όρια της ανταλλαγής τεχνογνωσίας ανάμεσα σε οργανώσεις της ΚτΠ που υπερασπίζονται τα έμφυλα δικαιώματα ή να προχωρήσουν σε μια πιο αναλυτική καταγραφή και αξιοποίηση διαθεματικών μεθοδολογιών συνηγορίας και ακτιβισμού.